

ЗМЕСТ

<i>ДА ЛАСКАВАГА ЧЫТАЧА . . . . .</i>	<i>3</i>
РАЗДЗЕЛ ПЕРШЫ	4
Першае падарожжа ў Стамбул	4
Мая другая авантура ў Стамбуле	18
Трэцяя авантура ў Стамбуле. 1735 год	20
Цуд, які мне воля Божая на пачатку лекарскае практыкі дзівосна паслала	25
Што я мела ад сляпых па волі Божае	30
Габрай-купец у Адрыянопалі	32
Падарожжа з Філіпбея ў Сафію	35
Я прыехала ў Сафію	39
Князь Ракацы	51
Падарожжа і прыгоды ў Рушчуку	55
Смешны выпадак здарыўся ў Рушчуку.	61
РАЗДЗЕЛ ДРУГІ	64
Я другі раз іду замуж за яго мосць пана Пільштына	64
Выезд з Нясвіжа ў Пецярбург	67
Да Рыгі	71

Выезд з Рыгі ў Нарву	76
Зайздрасць лекарская	82
Авантура ў маю бытнасць з адным князем. Князь Галіцын з адною дамаю з Вены	84
Вяселле яго моцці пана Кізерлінга	94
Авантура князёў Даўгарукіх	96
Гісторыя кіравання Анны Іванаўны	99
Авантура ў дарозе на начлезе	110
Пра Бірона	127
Авантура Мазепы	128
Авантура Кірылы Разумоўскага	131
Авантура аднаго габрая	155
Секта раскольнікаў	158
Гісторыя пра аднаго нібыта чарнакніжніка, маладога і вельмі вучонага чалавека ў горадзе Олміц	176
РАЗДЗЕЛ ТРЭЦІ	204
Авантура з яго моццю панам Бякерскім	204
Пра майго кавалера	221
РАЗДЗЕЛ ЧАЦВЁРТЫ	254
Другі прыезд у Стамбул	254
РАЗДЗЕЛ ПЯТЫ	285
РАЗДЗЕЛ ШОСТЫ	322

РАЗДЗЕЛ СЁМЫ	349
Пра суботні пост	349
ПЕСНЯ МАЕ КАМПАЗІЦЫІ.	355
<i>КАМЕНТАРЫІ</i>	358
Раздзел першы	358
Раздзел другі	363
Раздзел трэці	373
Раздзел чацвёрты	375
Раздзел пяты	377
Раздзел шосты	378
Раздзел сёмы	379

ДА ЛАСКАВАГА ЧЫТАЧА

На чэсць і хвалу Пану Богу, у Святой Тройцы Адзінаму, ахвярую ўсё кепскае і добрае, што мела і адпакутавала, маю і мець буду, усё гэта дзеля заслуг неба ахвярую, як таксама і гэтую кепскую кніжачку коштам падаць да друку, сам Пан Бог бацьць – не дзеля якойсьці маёй карысці ці пахвальбы, бо я пры гэтым не буду, таму што ўжо з Польшчай назаўсёды развіталася і тут, у Турцыі, жыць вырашыла, хіба што дзеля таго, каб іншыя, якія ведалі мяне, не дакаралі, што я, полька, маючы мужа і дзяцей у Польшчы, усе мае твая часовыя пацехі пакінула, а сама адна ў чужы край без усялякае дапамогі і пацехі выправілася, каб жыць і памерці ў Бозе ў тым краі. Вось таму і хачу ў гэтай маёй кніжачцы паказаць пуціны майго жыцця і пакутаў. Крыўды, пагарды ад мужоў, дзяцей, і блізкіх, і лёкаяў маіх – яны выгналі мяне з Айчыны маёй, дык мілей мне тут жыць, у гэтай пустэльні, у спакоі, у ласцы Божай, чым у Польшчы. Усё гэта я, дасць Бог, апішу і да ўвагі мудрых людзей падам. Калі добра атрымаецца, няхай гэтым будзе Імя Божае ўслаўлена, а калі апішу як слабая, нецярплівая белагалоная, шчыра прашу прабачыць за маю працу ў сталым веку і за мае грошы, якія цяжка дасталіся і якія я з ласкі Божае выдаткавала на друкаванне гэтае кніжкі. Таксама шчыра прашу ў Святое Паньны Марыі здароўя, а пасля і збаўлення.

А
М Е
N

РАЗДЗЕЛ ПЕРШЫ

Першае падарожжа ў Стамбул

У маладым веку маім выдалі мяне мае бацькі (Яўхім Русецкі) замуж з Літвы¹, ваяводства наваградскага, за лекара Якуба Гальпіра, з якім я гэтага ж года паехала ў Стамбул, і адразу прынятыя мы былі ў прыстойных людзей, бо ён быў надзвычай добры лекар медыцыны, і Пан Бог нас блаславіў, і да нас павярнулася Фартуна. Таго разу трапіўся нам адзін турак, вялікі багатыр, султанскі чаўш², які быў сляпы на абодва вокі і калека на абедзве рукі і абедзве нагі ўжо гадоў сем, і старгаваўся ён з маім мужам за пяцьсот леваў, каб той яго вылечыў. Адразу гэты турак-чаўш даў грошы майму мужу, а муж мой узяўся яго лячыць ды так добра і шчасліва вылечыў, што мог той сам чытаць і пісаць вачыма і рукамі сваімі і хадзіць нагамі, куды хацеў, нават без кійка. Пра гэта даведаўся імператар, султан Махмед³, і шмат падарункаў атрымаў мой муж ад султана і стаў вельмі славутым лекарам у Стамбуле. Але той турак, аднак, яшчэ дэкокт піў і лекі браў, бо яшчэ не скончылася – паводле звычаю – трохмесячнае лячэнне. Аднаго дня даў яму мой муж лекі вельмі добрыя і выпрабаванья, але таго ж дня, як выпіў гэтыя лекі, памёр наш пацыент. Тады пачаліся нападкі і

гвалт на майго мужа ад жонкі і дзяцей таго памерлага турка, што абавязкова хацелі загаду задушыць майго мужа. Яны паслалі супліку⁴ візіру⁵, а ў той час быў кепскі візір, Ісмаіл-паша, які туркаў і хрысціян душыў, як кот мышэй. І вось укінулі майго мужа ў вязніцу, каб пасля пакараць смерцю.

А я ў той час вельмі цяжка хварэла на пошасць і чары. Адну нагу мела ўсохлую і карацейшую за другую на паўлокця⁶, і ўсё цела нясцерпна балела. Аднак у такім цяжкім становішчы загадала несці мяне ў сакеце да вязніцы майго мужа і пыталася яго, што мне загадае чыніць. Ён даў мне параду, каб паслала супліку візіру, даводзячы бязвіннасць майго мужа, каб вызваліў яго з гэтае вязніцы. Так я і зрабіла. Казала напісаць турэцкую супліку і аддала яе візіру на Дыване⁷ ў прысутнасці многіх людзей і атрымала адказ, каб прыйшла ў кінды, гэта значыць у час вячэрні, і забрала рэспонс⁸. Дык зноў казала занесці мяне ў час вячэрні і атрымала рэспонс праз лёкая візірскага, каб прыйшла ў палац візірскі ахшам-карсы, гэта значыць увечары. Я вельмі здзівілася, што гэта за патрэба, каб я ўвечары па рэспонс хадзіць мусіла, а ўсе людзі яго ўдзень атрымліваюць. І зноў казала занесці мяне да вязніцы майго мужа і апавядала яму, што чула. І так мне мой муж адказаў: лепей найжахлівейшаю смерцю памерці, чым каб я ў яго адсутнасць схілілася да неабдуманга жыцця і запляміла сваё чыстае сумленне. Прыйшла ноч, і я загадала несці сябе дахаты.

Пераначаваўшы, я назаўтра загадала насіць мяне сюды-туды да ўплывовых паноў турэцкіх і добрых маіх прыцяляў, каб мяне памірылі з тымі дахвадзьямі, гэта значыць з жонкаю і дзецямі таго памерлага чаўша. І ледзь-ледзь вялікімі стараннямі і дапамогаю Божаю ўладкавала я гэтую справу за пяць тысяч леваў, гэта значыць дзесяць кес, бо ў кожнай кесе пяцьсот леваў, а кожны леў – чатыры тынфы⁹. Узяла я паперу ў судзе, паводле звычайў турэцкіх, і быў вызвалены мой муж з вязніцы, і меў вялікую павагу да мяне за мае старанні і выдаткі.

Пасля праз некалькі месяцаў маімі стараннямі і даследаваннямі, з якое гэта прычыны памёр той наш пацыент, і мы так шмат мусілі за яго плаціць, дазналася я, што тыя апошнія лекі, ад якіх чаўш памёр, зрабілі ў Стамбуле ў адной аптэцы, паводле рэцэпту майго мужа, і там быў пры гэтым адзін габрай, лекар Фансека¹⁰, і ён з зайздрасці ўкінуў у ступку, дзе гатаваліся лекі, атруты, і такім чынам памёр той турак. І казала я мужу майму, каб даў позву аптэкару, навошта ён дазволіў габраю атруту дабаўляць да лекаў. А муж мой адказаў мне: «Дзякуй Пану Богу, што мяне не пазбавілі жыцця. Добра, што на грашах скончылася».

Дык я ўпотаі ад мужа майго і ў адсутнасць ягоную загадала напісаць добрую супліку з тлумачэннем прычыны смерці чаўша і пра мае дзесяць кес, што нападнікам дала, а гэта па прычыне атруты, дадзенае лекарам-габраем Фансекам і аптэкарам Ёганам. І вось, маючы

готовую супліку, я загадала несці мяне ў сакецце на Дыван, на візірскі суд. Ужо ранейшага візіра Ізмаіла пазбавілі пасады, ужо другі, ласкавейшы быў, Алі-паша, дык я дала яму маю супліку, і вусна мовіць мне была дадзена аўдыенцыя, чаго хачу. І распавядала, што я полька і прышлая ў іх краі, і шмат іншых слоў, якія неабходны ў гутарцы, і прасіла, каб аптэкар Ёган і габрай Фансека былі зараз пастаўлены перад вачамі маімі на суд, але прасіла, каб ім не казалі прычыну, за што іх клічуць да візіра, а гэта таму, каб яны не прыгатавалі довадаў супраць мяне. І вось праз паўтары гадзіны яны стаялі на Дыване ў пашы-капысы¹¹, гэта значыць у судовай зале, і тут жа адзін турэцкі сенатар адразу пачаў лекара і аптэкара лаяць, а я таксама пачала на іх наракаць: «За што вы такога прыстойнага чалавека, чаўша, са свету звялі вашу атрутай і мяне пазбавілі дзесяці кес грошай і добрага імя мужа майго, бо па Стамбуле разышлося, што чаўш памёр ад Гальпіравых лекаў, і праз гэта людзі з агідаю ставяцца да яго».

Тут страх вялікі таго лекара Фансеку ахапіў, і пры людзях ён абяцаў мне аддаць тыя дзесяць кес і міласцю Божаю прасіў мяне, каб ужо тую справу забыла, бо чым далей пра тое будзе напамін, дык не тое што набытак, а і жыццё пакладзеш за тую справу. І яны залагодзілі суд некалькімі тысячамі, і мне вярнулі мае грошы, гэта значыць дзесяць кес.

Але муж мой, яснавяльможны пан Гальпір, не ведаў пра гэтую прыгоду, бо не быў дома,

а за шэсць гадзін дарогі ад Стамбула лячыў аднаго грэчаскага князя. Як даведаўся, што я гэтую справу распачала, дык уцёк той жа гадзінаю без вестак аж да Брусы, горада турэцкага, і мусіла я за ім пасылаць і запэўніць, каб нічога не баяўся. То ён прыехаў і быў вельмі пацешаны.

NB. Прыпамінаю сабе яшчэ некаторыя стамбульскія авантуры, бо ўся гэтая кніжка напісана толькі да ўвагі волі Божае і дзеля людское пацехі. Вышэй памянёны габрай, лекар Фансека, быў маім непрыяцелем і атруціў майго пацыента, чаўш-пашу, і я мусіла даць дзесяць кес нападнікам, а пасля з дапамогай візіра і ласкі Пана Бога адабрала я ад яго мае дзесяць кес грошай, таму той лекар Фансека не адмовіўся ад помсты і задумаў, якім чынам перашкодзіць майму шчасцю. І пайшоў ён да гэкім-пашы, гэта значыць да старэйшага імператарскага лекара, ад якога ўсе лекары залежаць і без ягонага дазволу аніводзін, нават найлепшы лекар, нікога лячыць не можа, пакуль ад гэкім-пашы тэстымоніума не возьме, гэта значыць дазволу. І вось на мяне лекар Фансека нагаварыў, што я нічога не ўмею ў лёкарстве, а да таго ж і белагаловая, і каб мне пагрозамі забараніў, абы я не адважылася больш лячыць, хіба што толькі кабет, хворых на вочы, бо гэтыя хваробы я ўжо някепска ўмела лячыць, таму што мой муж яго мосць пан Гальпір быў надзвычай добры акуліст і навучыў мяне, і я ад іншага акуліста, турка з Бабілона, узяла асобныя патрэбныя веды.

Дык гэкім-паша запрасіў да сябе майго мужа і сурова загадаў яму, каб не дазваляў мне лячыць у Стамбуле нікога з мужчын, толькі белагаловых і то хворых на вочы. І я мусіла задавальняцца тым, што мне дазволілі. Але я мела адну пацыентку, жонку кавяра¹², якая некалькі гадоў не бачыла, і я яе з ласкі Пана Бога вылечыла. Пасля лячэння яна заплаціла, а тут, у Стамбуле, ёсць такі звычай, што адзін дзеля другога прыцяля робіць зяфет, гэта значыць банкет, паводле патрэб і магчымасцей кожнага, і гэта, калі адбываецца летам, дык у італьянскім садзе. Дык пацыентка мая, жонка гандляра каваю, наняла дзве каляскі, села ў адну, узяла мяне і сваю дачку, выдадзеную замуж, і сына свайго, маладога прыгожага хлопца імем Фейзула. Ён меў дыямантавы гадзіннік, і аздоблены дыямантамі нож, і пярсцёнак, і футра сабалінае на сабе. У другой калясцы былі дзве яе нявольніцы і яе малыя дзеці, і ўзялі мы з сабою шмат добрых страў і цукровых сіропаў для піцця вады. А я загадала свайму лёкаю, каб дзеля мяне ўзяў дзве маленькія пляшачкі віна, і каб схавав іх у калясцы, і каб мая кадыня не бачыла. Мы былі ў садзе, а каляскі стаялі ля саду. Я пасля частавання выйшла нібыта па нешта і сказала майму лёкаю: «Дай мне адну пляшачку віна». І я выпіла яе, а другая поўная засталася.

Але ў Стамбуле існуе забарона піць і прадаваць віно, і таму частая і строгая варта ходзіць. І наткнулася варта на наш поезд, і знайшлі яны пляшку віна, а другую выпітую (але з він-